

Република Србија
МИНИСТАРСТВО ПРОСВЕТЕ,
НАУКЕ И ТЕХНОЛОШКОГ РАЗВОЈА
Број: 119-01-263/2017-14/2
Датум: 09.07.2018. године
Београд, Немањина 22-26

ПЛАТФОРМА ЗА ОТВОРЕНУ НАУКУ

Платформа се заснива на основним принципима отворене науке које дефинише Европска комисија¹, а који су инкорпорирани у предлог Акционог плана за спровођење Стратегије научног и технолошког развоја Републике Србије за период од 2016. до 2020. године – Истраживања за иновације.

Платформа је намењена свим учесницима у научно-истраживачкој делатности и односи се на резултате истраживачких пројеката и програма финансираних у целини или делимично из буџета Републике Србије односно од стране Министарства просвете, науке и технолошког развоја (у даљем тексту: Министарство).

Отворена наука подразумева реализацију четири циља: (1) отворени приступ научној литератури; (2) доступност података прикупљених у научним истраживањима; (3) транспарентност научне комуникације и методологије, и (4) развој дигиталне инфраструктуре која омогућава остваривање наведена три циља. Реализација ових циљева треба да допринесе већој видљивости научних резултата, већој повезаности између науке и привреде, односно између науке и друштва у целини, као и развоју нових истраживања. Циљеви отворене науке реализују се уз пуну заштиту етичких норми, ауторских права и права интелектуалне својине.

Отворена наука се првенствено реализује кроз (1) Отворени приступ научним публикацијама и (2) Отворени приступ примарним подацима.

Отворени приступ научним публикацијама

Отворени приступ научним публикацијама подразумева право сваког корисника интернета да без финансијских издатака чита, преузима, чува, штампа и користи дигитални садржај публикација, уз обавезу да коректно наведе извор информација, а садржај користи искључиво у складу са припадајућом лиценцом.

¹ (1) Guidelines to the Rules on Open Access to Scientific Publications and Open Access to Research Data in Horizon 2020,
http://ec.europa.eu/research/participants/data/ref/h2020/grants_manual/hi/oa_pilot/h2020-hi-oa-pilot-guide_en.pdf;

(2) Commission Recommendation (EU) 2018/790 of 25 April 2018 on access to and preservation of scientific information (No. 32018H0790), 2018, <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX:32018H0790>

Научном публикацијом сматрају се чланци објављени у научним часописима и зборницима радова, саопштења на научним скуповима објављена у целини или изводу, докторске дисертације, монографије, и сл.

Министарство прописује да електронска копија коначне, објављене верзије (када издавач то допушта) или рецензиране верзије (прихваћене за објављивање) научне публикације буде доступна у отвореном приступу. Метаподатке научних публикација неопходно је депоновати непосредно након публиковања у одговарајући институционални/тематски/национални репозиторијум, према захтевима наведеним у Прилогу 1. Обавеза депоновања у репозиторијум односи се и на научне публикације које су објављене у часописима, монографијама и зборницима који су већ доступни у отвореном приступу (Златни отворени приступ).

Министарство прописује да интегрални (пуни) текст објављених резултата буде у отвореном приступу одмах, уколико је то могуће, а у сваком случају најкасније 12 месеци од дана објављивања у области природних, медицинских и технолошких наука, односно у року од 18 месеца у друштвеним и хуманистичким наукама. Министарство првенствено подржава депоновање публикованих научних радова у дигиталне репозиторијуме уз поштовање ауторских права и права уступљених издавачу (Зелени отворени приступ).

Отворени приступ примарним подацима

Отворени приступ примарним подацима подразумева право сваког корисника интернета да без финансијских издатака преузима, чува и дистрибуира податке, као и да их користи, модификује и надограђује без обавезе да за то тражи дозволу њихових аутора или власника, а уз обавезу да коректно наведе извор информација и податке користи искључиво у складу са припадајућом лиценцом. Отворени приступ примарним подацима се не односи на податке које научноистраживачка организација означи поверљивим, као и на оне податке који се сматрају пословном тајном или се користе у поступцима заштите интелектуалне својине.

Циљ архивирања примарних података јесте да се обезбеди њихово трајно чување и омогући да подаци прикупљени током истраживања буду доступни у оквиру интероперабилне дигиталне платформе ради накнадне провере или поновног коришћења у другим истраживањима или у неке друге сврхе. У зависности од законских ограничења и етичких стандарда који се примењују у одређеним дисциплинама, након архивирања примарни подаци могу бити (1) затворени, (2) доступни искључиво припадницима уско дефинисане групе истраживача у датој области, или (3) јавно доступни.

Скупове примарних података, као и одговарајуће метаподатке, треба депоновати у одговарајући институционални/тематски/национални репозиторијум, према захтевима наведеним у Прилогу 2.

Министарство препоручује да се омогући отворени приступ примарним подацима прикупљеним током истраживања непосредно након објављивања резултата добијених на основу тих података у публикацији, кад год за то не постоје законска и/или етичка ограничења.

Завршне одредбе

Универзитети и научноистраживачки институти који нису у саставу универзитета имају обавезу да у року од шест месеци дефинишу и усвоје платформе за отворену науку, а у складу са овом Платформом.

Министарство ће редовно пратити поштовање принципа наведених у овој Платформи, а резултати праћења ће се користити приликом процене учинка на пројектима, за будуће пријаве за финансирање, као и остале активности Министарства намењене унапређењу научне делатности у Србији.

Прилог 1.

Депонованье научних радова у репозиторијум

Дигитални репозиторијум је систем електронских сервиса који омогућавају архивирање, трајно чување, јавну презентацију и дисеминацију различитих врста научних резултата. Основу система чини дигитална база интегралних докумената који представљају резултате научног рада (монографије, чланци у часописима, поглавља у тематским зборницима, примарни подаци, аудио и видео материјали итд.) и библиографских метаподатака који их описују (наслови, имена аутора, имена уредника, место и година објављивања, волумен, свеска, пагинација, кодна ознака пројекта, стандардни међународни бројеви, као што су ISBN и ISSN, перзистентни идентификатори, као што су DOI, ORCID iD, итд.). Скуп метаподатака који се уносе у базу података зависи од типа научног рада који се депонује. Метаподаци су јавно доступни, а приступ интегралним документима може бити ограничен због ауторских права или других законских ограничења.

Дигитална платформа на којој почива репозиторијум мора да испуни барем минимум техничких стандарда који обезбеђују интероперабилност, односно интеграцију репозиторијума у постојећу међународну инфраструктуру. То су:

- усклађеност са међународним протоколом за прикупљање и размену метаподатака OAI-PMH (*Open Archive initiative Protocol for Metadata harvesting*)
- структурисани метаподатке у складу са Dublin Core² стандардом.

Министарство првенствено подржава депонованье публикованих научних радова у дигиталне репозиторијуме уз поштовање ауторских права и права уступљених издавачу (Зелени отворени приступ). Учесници пројекта које финансира Министарство у обавези су да у дигитални репозиторијум депонују: (1) објављену верзију публикације и припадајуће метаподатке; јавни приступ пуном тексту биће омогућен ако се тиме не крше ауторска права и права уступљена издавачу; и/или (2) рецензирани рукопис (прихваћен за објављивање) и припадајуће метаподатке; јавни приступ пуном тексту биће омогућен након истека тзв. ембарго периода који издавач захтева. Ако је у репозиторијуму омогућен јавни приступ пуном тексту објављене верзије публикације, није неопходно депоновати и рецензирани рукопис.

Министарство ће препознавати као оправдане трошкове објављивања у отвореном приступу (*APC - Article Processing Charges, BPC - Book Processing Charges*) наведене у оквиру буџета пројекта, а у складу са расположивим средствима. Министарство неће примати појединачне захтеве за надокнаду трошкова публикавања (*APC, BPC*).

Министарство прописује да сви јавно доступни резултати депоновани у репозиторијуме морају бити заштићени машински читљивим Creative Commons (CC) лиценцама.

Сви радови објављени у публикацијама у Златном отвореном приступу морају да буду објављени у складу са *Creative Commons* (CC) лиценцама. Препоручује се да радови за које су плаћени трошкови објављивања у отвореном приступу буду објављени под слободном лиценцом (CC BY или CC BY SA).

² DCMI Specifications, <http://dublincore.org/specifications/>

Објашњење термина:

Златни отворени приступ подразумева непосредно објављивање публикације у режиму отвореног приступа од стране самог издавача. Да би покрио трошкове публиковања, издавач наплаћује накнаду директно од аутора или, чешће, индиректно од институције у којој је аутор запослен или финансијера пројекта на коме је аутор ангажован. Златним отвореним приступом се сматра и пракса непосредног објављивања у отвореном приступу од стране издавача чак и када се трошкови објављивања не наплаћују било од аутора, било од њихових институција / финансијера истраживања.

Зелени отворени приступ подразумева праксу депоновања рецензираног (*post-print*) или неречензираног (*pre-print*) рукописа објављеног рада у репозиторијум са отвореним приступом. Комерцијални издавачи, који приступ објављеним садржајима условљавају плаћањем претплате, углавном не дозвољавају да се објављена верзија рада учини јавно доступном, али најчешће допуштају да се рецензирани и/или неречензирани рукописи објављених радова депонују у репозиторијум са отвореним приступом након неког периода (ембарго). Подаци о томе која се верзија објављеног рада може депоновати у репозиторијум са отвореним приступом, као и подаци о дужини трајања ембарго периода могу се наћи на сајтовима издавача, као и на порталу SHERPA/RoMEO³.

Creative Commons лиценце (<https://creativecommons.org/share-your-work/>) су стандардизоване бесплатне лиценце којима аутор уступа право искоришћавања свог ауторског дела. Лиценцама се дефинишу услови под којима се објављено дело сме користити, а да то не представља повреду ауторског права. Избором једне од седам лиценци аутори одређују на који начин и у ком обиму корисници могу искоришћавати ауторско дело. Овај систем лиценци развила је непрофитна организација *Creative Commons* и он се данас примењује као стандард у дигиталним репозиторијумима и у издаваштву у отвореном приступу.

³ <http://www.sherpa.ac.uk/romeo/index.php>

Упутство за архивирање примарних података

Отвореност се у контексту примарних података добијених током истраживања мора заснивати на етичким принципима и поштовању правног оквира.

Скупови примарних података треба да буду доступни у одговарајућим репозиторијумима, а који задовољавају међународне стандарде интероперабилности. То су: (1) међународни стандард за размену метаподатака OAI-PMH и (2) структурирани метаподаци.

Репозиторијум у који се примарни подаци депонују требало би да омогући додељивање јединствених идентификатора који ће олакшати проналажење депонованог садржаја. Депоновани примарни подаци морају да буду опремљени адекватним метаподацима.

Примарни подаци доступни у отвореном приступу морају бити заштићени стандардизованом машински читљивом лиценцом (пожељно је да то буду лиценце CC0, CC-BY или CC BY-SA) и повезани са публикацијама у којима су објављени резултати добијени на основу тих података.

Министарство препоручује да план архивирања примарних података буде саставни део програма сваког истраживања у оквиру научно-истраживачких пројеката. План треба да дефинише следеће:

- којим методама и поступцима ће се доћи до података (мерења, процене, анкете, теренска истраживања и сл.);
- типови и врсте очекиваних примарних података, као и оквирна процена њиховог обима и количине;
- методе архивирања примарних података (где ће бити похрањени, у ком формату, како ће бити описани и сл.);
- коме ће подаци бити доступни и под којим условима (односно ко су појединци, институције или групе које могу да имају увид у примарне податке и да их користе, и под којим условима);
- улоге и одговорност (ко је власник примарних података, ко је задужен за архивирање и чување, ко треба да омогући приступ и сл.).